

և որչափ ժամանակ որ թշնամութեան գործքերը պիտի ամփոփուէին քանի մը տահմանաց մէջ։ Միթէ հարկ եղածը ըրին որ պատերազմը այս սահմաններէն չանցնի։ Եթէ հանգիստութեան և միջնորդի իսկ կացութիւնը բաւական չէր Չեր Վեհափառութեանը և կողմէի իմ թշնամեաց օգնական ըլլալ զինու զորութեամբ, յայնժամ աւելի օրինաւոր և աւելի արժանաւոր պիտի ըլլար Չեր Վեհափառութեանը յառաջագոյն ըսել ինձ զայն անկեղծաբար՝ պատերազմ հրաւիրակերպ ինձի դէմ։ քանզի իւրաքանչիւրը յայնժամ իւր վիճակը պիտի ճանաչէր։ Բայց յանցանքը մեր վրայ ձգել, գործը լինալէն ետեւ, թէ բան մը չըրինք արդիւրեւ համար, միթէ արդար փորձուք մըն է այս, Եթէ Սինոքի թիւնները չհարուածները ցաւազինս հնչեցին ի սիրտ անոնց ամենուն, որ Վաղղիւյ և Լեւոնի մէջ ազգային արժանաւորութեան կենդանի զգացմունքը ունին, միթէ ձեր Վեհափառութիւնը կը կարծէ թէ Պոսֆորի բերանը եղած է բերք հազար հրաշալիք գործիքները, զորս կը յիշէք, և անոնց Սեփակ մանկու ձայնը այն պիտի դէպքեր են, որ առանց արձագանցաց մնալին այն ազգին սրտին մէջ, որուն պատիւը պաշտպանելու պարտաւոր եմ։ Եւ ինչ անգամն է որ ձեր Վեհափառութեանէն կիմանամ (վանդի այս տեղ կենդանի ձայնիւ ինձ եղած ազգարարութիւնները դեռ բան մը ըսած չեն) թէ պաշտպանելով օսմանեան զօրաց համար պաշար տար ուրիշ իրենց հողին վրայ, երկու տէրութիւնները որոշեցին արգելալ մեզ Սեփակ նաւարկութիւնը։ այսինքն ըստ երեւմանց զիրարուները պաշար տանելու մեր ծովեղբերայ երկրները։ Չեր Վեհափառութեանը կը թողում մօտ ձեռք թէ այսպէս կըլլայ, ինչպէս որ կըսէք, խաղաղութեան եղբայրութիւնը զիրարացնել և թէ իմ առջեւ դուռն է երկու պայմանաց ընտրութեանը վրայ, ներքին է ինձ վիճաբանել, քան ներքին վարկերան մը ձեր առաջարկութիւնները։ Երևադադարման, Վանուրեան իշխանութեանց իսկոյն պարպուելուն, և բանախօսութեանց Վ. Դրան հետ ի վերայ գաշնադրութեան մը որ հետեւեալ չորս տէրութիւններէն բաղկացեալ խորհրդակցութեան մը առջեւ պիտի դուրս։ Դուք իսկ, Վեհափառութեան, եթէ իմ տեղը ըլլայիք, հաճութիւն պիտի տայիք արդեօք այս պիտի կացութեան մը։ Երբայիս ձեր զգացմունքը կրնար թոյլ տալ ձեզ այդ բանը։ Եւ հաւատարմութեան իմ թէ մէջ։

«Երբ, շուրհէք ինձ ուրեմն մտածել իբրեւ զձեզ ի կարգի իմում։ Օհարգ և որոշելու ըլլայ ձեր Վեհափառութիւնը, գիտնաք որ ես սպասեալեաց առջեւ ետ չեմ քաշուիր։ քանզի իմ վստահութիւնս առ Ստուած գրած էմ և առ իրաւունքս իմ, և Ստուստանը, երաջանոր կըլլամ ես, կարող պիտի ըլլայ ընել 1854ին, ինչ որ 1812ին ըրաւ։

«Ի վերայ այս ամենայնի եթէ ձեր Վեհափառութիւնը, նաւադադրին անտարբերութիւն ցուցնելով իմ պատուոյ վրայ, անկեղծաբար կը դառնաք մեր բարեկամական խօսքերուն (որ նամակիս սկիզբը գրուած են), և թէ մտերիմ

ձեռք մը կերկնցնէք ինձ, ինչպէս որ ես այս վերջին վարկերանին կրմատու ցանեմ ձեզ զայն, յօժարամիտ պիտի մտնամ զոր ինչ անցելուն մէջ նախատական կրնայ գտնուիլ ինձ համար։ Յայնժամ, Վեհափառ Տէր, բայց յայնժամ միայն կրնանք բնութեան մտնել և գուցէ հաւատարմութեան իմ թշնամեաց հոգ տանի միայն արդելու զօսմանցիները նոր զօրք տանելու պատերազմին տեսարանը։ Յօժարամիտ կը խոստանամ թէ բան մը չունին վստահուլ իմ կողմնէս։ Թող խրկեն ինձ բանախօս զեպարմէն, զոր պիտի ընդունիմ, ինչպէս որ կըլլայիք։ Իմ պայմաններս յայտնի են ի վերջին։ որոնք են մի միայն հիմունքները, որոց վրայ ներքին է ինձ քննութեան մտնել և խօսիլ։

«Կողմնէմ Վեհափառութիւն ձեր հաւատարմութեան իմ զգացմանց անկեղծութեանը, որով մնամ

«Պոստալիաութեան ձերում»

«Իմ թէ թէ Բարեկամ, Երկրորդ ԱՅՈՍ»

Յայտարարութիւն Ռուսաց Կայսր

«Երբ Նիկողայոս Բ. շուրհէլ Ստուծոյ կայսր ամենայն Ռուսաց, թագաւոր Բոլորից, և այլն, և այլն, կը ծանուցանէք ամենեցուն։

«Երբ իմացուցած եմք մեր հաւատարմութեան, զոր ունինք Բարձրագոյն Վրան հետ։ Եւ իմ ժամանակէ հետեւ, և թէպէտ թշնամութեան գործքերը սկսած են, չգաղաղեցանք ցանկալու ի բոլոր սրտէ, ինչպէս կը ցանկամք տակաւին այսօր, արգելալ զարեւահեղութիւնը։ Կը յուսացինք նաեւ թէ խոհարարութիւնը և ժամանակը պիտի համոզին զօսմանեան կառավարութիւնը իւր սխալանալը վրայ, ուր ինչպէս խորամանկ խորհուրդներով, որով զանազանութեանց վրայ հիմնեալ մեր խնդիրները ներկայացուցին իբրեւ յարձակում մը ընդդէմ անոր անկախութեանը, գաղտնի նպատակ ունենալով ծայրագոյն իշխանութիւն մը ստանալ նոյն ազգին վրայ։ Բայց մեր անկախութիւնը ընդունալն եղաւ մինչեւ ցայսօր։

«Վաղղիւյ և Լեւոնի կառավարութիւնները թուրքաստանի կողմը բռնեցին և անոնց միաբանեալ նաւատորմաց ներկայութիւնը ի կողմ տանելու պօրիս աւելցուցին անոր յամառութիւնը։ Երբպէս ստանց յառաջագոյն պատերազմի ներառարկելու, արեւմտեան երկու տէրութիւնները իրենց նաւատորմիները Սեփակ խորհրդին՝ յայտնելով որոշումն թէ պիտի պաշտպանեն զօսմանցիները և պիտի արգելուն մեր պատերազմական նաւերուն ազատ նաւարկութիւնը ի պաշտպանութիւն մեր ծովեղբերայ քաղաքացի։

«Եւ սեպակ ընթացքէ մը ետեւ, որ անբարեքաղաքակրթեալ ազգաց մէջ, ես կանգնեցիք

մեր զեպարմաները Վաղղիւյ և Լեւոնի, և զադարեցուցինք մեր ամէն բաղադրական յարաբերութիւնները այս երկու տէրութեանց հետ։

«Եւ այս կերպիւ Վաղղիւյ և Լեւոնի բոլոր տոնէութեան թշնամեաց հետ մէկ կըլլան ընդդէմ Ռուսիոյ, որ կը պատերազմի օրինաւոր եկեղեցւոյն համար։ Բայց Ռուսիան իւր սրբազան պաշտօնը պիտի չճխտէ, և եթէ թշնամութիւնը կը յարձակին մեր երկրին վրայ, պատրաստ եմք զանոնք վանելու նոյն գործունէութեամբ, զոր մեր նախահազրք աւանդեցին մեզ։ Միթէ նոյն Ռուս ժողովուրդը չէմք, որուն քաջութիւնը յայտնի եղաւ 1812 տարւոյն յիշատակաց արժանի դէպքերէն։ Երբ թէ ամենակարգին Ռուստու օգնէ մեզ առ ի պաշտպանել զայս, մեր գործքերովը և յստակ կեցութեամբ, և զէնքը ձեռքերնիս առնելով հարստահարեալ մեր եղբայրը համար, որ քրիստոնէական կրօնը կը դառնան ի կաղաղութեամբ ի խորոց սրտէ բոլոր Ռուսաստանի հետ։

«Տէր փրկի իմ, եւ յոյժմէ երկնաց։ Յարկեց Ստուած՝ և ցրուեցին ամ թշնամիք նորա»։

«Տուեալ ի Բեղարպուրի ի 9 (21) փետրվարի 1854 ամին զինի ծննդեան Բրիտանոսի և 29 երրորդ դում ամի թագաւորութեան մերում»։

«Երկրորդ ԱՅՈՍ»

Ի նոտեն և Փարիզէն հասած լուրերը ծանրալիւ էն միշտ ի մասին պատերազմական ջերմեանցութեան, որ կը տիրէ յիշեալ երկու մայրաքաղաքաց մէջ։ Տարակոյտ չկայ որ մերձաւոր պատերազմը յոյժ ահագին պիտի ըլլայ։ քանզի խիստ մեծամեծ պատրաստութիւններ ի գործ կը դրուին Լեւոնի և Վաղղիւյ կառավարութեանց կողմնէ։ Լեւոնի կողմէն զօրաց մէկ մասը (6000 հոգի են սակեւ) արդէն հասած է ի Սալթա և մնացեալները որոշտօրէ կը հասնին։ Վաղղիւյ կողմէն զօրքը ամառ 8-20ին նաւերը պիտի մանային Վոլոնէն և Սարսիլայէն, ըսել է որ այժմ ճանապարհ ելած ըլլան պիտի։ Բայց յայտարարութեան յիշեալ սրեւմտեան երկու մեծ տէրութեանց՝ պատերազմը մեծ զօրութեամբ յառաջ պիտի տարուի ընդդէմ Ռուսիոյ ի նպատակ անկախութեան թուրքաստանի, և այս փախճանալու թեման և Լեւոնի ու Վաղղիւյ տէրութեանց մէջ, որով այս երկու տէրութիւնները նախ կան իրիկ կը խոստանան թէ ամենին իրենց երկրին սահմանները պիտի չաւելան։ Ի վերայ թուրքաստանի։ Երբորդ՝ օսմանեան տէրութիւնը կը խոստանայ հաշտութիւն չունիլ Ռուսաստանի հետ առանց գործակցութեան և հաճութեան յիշեալ իւր գաշնակցացը։ Երբորդ՝ Սեփակ ա

Իշխի Սեփակ անու յաւանքն լրագրոյն յաւանքն 15 ինչէն հանուած։

Երբոր երբեմն սրամտելով կը գանգատուիք փոքրիկ տղու մը ընդ բարձ տարուելուն վրայ, օրինորդ մը, աղքիկ ծառայի մը մարտուելուն վրայ, սոսկալի ընդդիմախօսութիւններ կը ըսեմք այսինքն թէ, Յայնք կասեն զայլակրօնները, կրօնամուլ են և ստախօս և անընդունակ քաղաքակրթութեան, և թէ մեր խառնիճաղանձ ժողովրդեան կրիցը գործիք կըլլամք։ Եւ միայն անոնք ըսած չարագործութիւնները ճշմարիտ չեն, այլ մեր կը քաջալերեմք զողջ տ հալածիչները աշխարհուն անմեղաց, խառնութիւն յարուցանելու վտանգի մէջ կը դնեմք զմեզ, և ամէն կերպիւ հասարակաց անգործութիւնը կը շփոթեմք։

Երբ ամէն կարգի մեր ընթերցողաց ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմք հետեւեալ ատենախօսութեան վրայ, զոր Պիոս Թ. սրբազան պապը ըրաւ Հռոմի միւնիստրին գաղտնի գումարմանը մէջ ի 19 Վեհափառութեան անցելոյ, և պիտի տեսնեն թէ նրա իրաւացի և ճշմարտասէր են դարձեր ընելու ամենազոյն գործութեան պաշտպանները, և նրա անմեղ և բարեմիտ են աւելմտեան եկեղեցւոյն առաքեալը։ Յայտնի է որ, այս ատենախօսութեան մէջ հերձուածողը ըսուածները, («որոնք ամենին բարեպատեհ առիթ մը չեն փախցնեն» անջատելու զհաւա

տացեալները (Հռոմի) Ս. Սթոյն հաղորդութեան և ընդարձ ածելու զանոնք յաւանքն կան զատապարտութեան անդունդը») Յայնք են, Օսմանալի բան, Յայնք են և ոչ Երեմիտեանք, որ ընդ ցամաք և ընդ ծով կը պարտին և ամէն խորագալութիւններ ի գործ կը դնեն, տկար խղճմունք մը ստաննեցնելու և մարտեցնելու համար։

Եւ անաբանութի Պիոս Թ. սրբազան պապին, որ խօսեցաւ գաղտնի ժողովոյն մէջ ի 19 դեկտեմբերի 1853 ըստ նոր տուեալի։

«Եւ մանապատիւ եղաւք,

«Եր նախորդ Հռոմի բահանայապետը՝ առաքելական ծայրագոյն աթոռոյն վրայ հաստատելու ըլլալով իբրեւ կաթողիկէ հաւատոյ ժողովին և պատուարին վրայ՝ զօրութեամբ իշխանութեան զոր ընկալան Սթոյն ի կառավարել զօրք եկեղեցին, միշտ առ Երեմիտեան եկեղեցին դարձուցին իրենց հայրական խնամքը և ամենին զանց չըրին ի գործ դնելու այն աւելն բաները, որ կը կարծուէր թէ, բաւական են պաշտպանելու և օգնելու անոր։ Երբպէս հոգատարութիւն և ջանք և աշխատանք ի գործ դրին, որպէսզի արեւելեան ժողովրդաց մէջ ունեցնէ որ ցաւալի հերձուածով մը բաժնուած էին Հռոմիական եկեղեցիէն, ինքնակամ և ազատաբար միանան վերստին անոր հետ և երկրի վրայ եղած գերազոյն հովան ընդդէմ ընդդէմ գլխոյն կապուին։ Հարկ չէ այս բաները երկարօրէն ըսել ձեզ, ո՛ր արժանապատիւ եղ

բարք, ըստ որում քաջ գիտեք և անհամար պատմական գրուածներով հաստատուալ են։ Եւստի և մեր նախնաւոր ըլլալով հայրական խնամոց այս փառաւոր օրինակացը, մեր բահանայապետութեան երկրորդ տարին սկսեալ առաքելական գրութիւններ յուղորեցինք արեւելեան ամէն ազգաց, յորդորելով զանոնք փոյթեալանքն սիրով որ վերադառնան ի հաղորդակցութիւն այս սուրբ աթոռոյն և հաստատութեամբ միանան անոր հետ։ Եւ այսպիսի միութեան մը հարկաւորութիւնը բազմաթիւ և ծանրալիւ փաստելով ցուցուցինք, որոնք ի մասին ճշմարտութեան անընդիմադրելի են։ Եւ անոնք համարձակեցան ստոր հալաւալ խօսիլ իրենց մէկ գրուածոյն մէջ հերձուածող եպիսկոպոսը ոմանք, որոնք ուշագիւր են առաքելական աթոռոյն գէմ թափել իրենց թոյնը։ Եւստի գրուածոյն հերքումը գրեւ տալու էմք, հերձուածողաց միջոցութեան անընդիմադրելու համար, բայց և այնպէս առայժմ զանց չընեմք աղօթելու և պաղատելու առ Հայր երկնաւոր առաւորութեան անոնց փրկութեան համար, առանց ամենին խնայող զքրիստոնէական սէրը որ համբերող է և բարեգութ։

Եր նախահազրք մեզ նման այս քրիստոնէական սիրոյ օգնէ քաջալերեալ, ոչ միայն տահալութիւն զիջուցուցին Երեմիտեան եկեղեցւոյն ի գործ դրած այն սրբազան ծէսերուն զորս կրտսնեցին թէ հալաւալ չեն անգղափառ հաւատոյն, այլ նաեւ արժան գաղտնի թէ պէտք է հաստատուել պահուիլ այն ծէսերը ըստորում վաղեմի և արժանապարգ աղբիւրէ յառաջ կու

դատ պիտի ըլլայ ամէն աղբի պատերազմական նաւուց համար: Չորրորդ՝ կատարեալ հաւատարմութիւն պիտի ըլլայ օսմանեան հարստութիւն քրիստոնէից և մահմէտականաց մէջ, ըստ կարգադրութեան թանգիմարտի խոյրիէին, որ օգոստոս փառ Ազատիւն Աշխիւ կայսեր մարդասիրական գիտաւոր շնորհներէն մէկն է, և իւր ամէն կրօնի հպատակաց վայ ունեցած հաւատարմութեանը անժխտելի ապացոյց մըն է:

Գաղղիոյ կառավարութեան Սէնթ-Մարտին օրագիրը Ռուսաց կայսեր դրած պատասխանին դէմ խօսելով կրէ թէ, Սէնթ-Մարտին և Գաղղիան ամենեւին քրիստոնէութեան դէմ չեն մարտիրոջը անոնց ներկայութիւնը ի թուրքաւորութեան պիտի բարեկարգէ քրիստոնէայ հպատակաց կաշտութիւնը: Բան զի կայսրական գաղտնի հնարքները Ռուսիոյ, որ կը հարստահարէ զհռոմէականները իւր կայսերութեանը մէջ:

— Կապիւլի քի Վիլհելմ անուն օրագրոյն մէջ հետեւեալ յօդուածը կրկնողովքովք:

«Պատերազմը շարունակուելով (Վատրիոյ) միւս պիտուութեան հարաւային արեւելեան սահմանագիծերէն և ամենեւին յոյս չիմաւով խաղաղասիրական կարգադրութեան մը, վեհապետական պարզ օրոշէց անցեալները պատերազմի վիճակի մէջ զննել ի կատարեալ պաշտպանութիւն իւր կայսերութեան յիշեալ սահմանագիծոց՝ ուրիշ 25,000 զօրք, բայց ի 25,000 զօրաց խմբէն, որ արդէն գումարուած է Վատրիոյ Վերմիայի պաշտպանութեանը, և ուրիշ պոնտոսի զօրքերէն ի գաւառ Վրոնք պիտի գործածուին ըստ պահանջման պաշտպանութեանը, և այս կերպիւ խիստ վայելուչ է եղաւ նախա ըստ զիպուածոց ժամանակին կարող պիտի ըլլան զգեցնել ամէն շարժմանը որ կրնան պատահել Վատրիոյ սահմանագիծոց վրայ: (Պոնտոսի) կայսրը իւր տէրութեան անկախութիւնը և անոր օգուտները հաւատարմաց հաստատուն: Երկու միշտ, իւր անկախութիւնը բոլորովին չկորսնցնէր և պիտի աշխատի որպէս իւր անխնայ և անգողար ճգամբը և իւր աղ-գեցութեամբը կարող ըլլայ յառաջ տանելու հաշտութեան գործը, որ մեծապէս հարկաւոր և օգտակար է Վատրիոյ զինի այնչափ ծանր և սաստիկ յնգմանց, և գուցէ յաջողի դադարեցնելու չարքերը և աղէտները պատերազմի մը, որ կրնայ թուլացնել միւս թեան ամենէն մանրիմ կապերը բոլոր տէրութեանց մէջ, ուստի պատերազմը հաւատարմաց լի է դժբաղդութեանց սպառնալիք իւր վերջին հետեւութեանցը մէջ»:

Գաղղիոյ արտաքին գործոց պաշտօնէայ մօտիկ Տրուէն տը Վուր շնորհակցական նամակ մը յու-

ղարկած է օտար տէրութեանց քով եղած իւր դործակարացը, ծանուցանելով անոնց Ռուսիայի հետ եղած վեճին կացութիւնը, և պատերազմին մօտաւոր հրատարակութիւնը: Այս շնորհակցական գրութեան մարտի 25ին ըստ նոր տու-

մարի՝ որուն գիտաւոր յօդուածները ասոնք են: «Վարոն, արդէն տեսած էք Սիկիլիոյ կայսեր պատասխանը առ վեհապետ (Վատրիոն) կայսրն, և կարգադրէք անշուշտ զայստարարութիւնը զոր յիշեալ վեհապետը ըրած է իւր ժողովրդեան: Այս երկու պաշտօնական գրութեանց հրատարակութիւնը ջնջեց զվեճին ակնկալութիւնները՝ զոր կրնայինք ունենալ Վեհապետի դաշնին խոհեմութեան վրայ, և մինչ նոյն ձեռքը որ պատուած էր զինքը հաստատուն պաշտպանութիւն մատուցանելով իւր հիմնը վրայ ստանալով Վատրիոյ, նոյն ձեռքը իսկ կը բանայ ապարկեղծ կրկն և զիպուածոց առջև:

«Վաւական պիտի համարվի յիշեալ որ, եթէ Գաղղիոյ նաւատորմը մարտի վերջը Սալամինի նաւահանգիստը խորտակեց՝ պատճառը այն էր որ յունիստ ամենէն ի վեր բաղնաթիւղը կը գումարուէին ի Վատրիոյ: Եթէ Գաղղիոյ և Սեպիոյ նաւատորմիկները Վատրիոյ ներքին մօտեցան՝ ուր յունիստ վերջը միայն հասան, պատճառը այն էր որ Ռուսաց բանակ մը Վատրիոյ եղեքը կեցած էր, և զանոնք նոյն գետին միւս կողմի անցնելու օրոշումը եղած էր և պաշտօնական կերպիւ ծանուցուած էր մայիսի 31էն հետէ: Եթէ մեր նաւատորմիկները քիչ մը ժամանակէ ետեւ Վատրիոյ նաւատորմիկները, պատճառը այն էր, որ թնդանութիւնը կորստային Վատրիոյ վրայ, և վերջապէս եթէ մասն ի Վատրիոյ, պատճառը այն էր որ՝ ընդհանր խոստման պաշտպանութեան վիճակի մը մէջ մնալու, Ռուսաց նաւեր Վատրիոյ վերջին երկու կէտն թնդանութեամբ քանդեցին օսմանեան նաւերը, որ Վատրիոյ նաւահանգիստը խորտակեց էին: ...

«Վրդ Վատրիոյ մեծ կառավարութեանց համակարգութիւնը կը զգուշացնէ 1812ին զիպուածոց յիշատակութեանը, զոր կրնէն վեհապետի մը, որ հաշտութեան համար վերջին ճիգն հաւատարմարար ի գործ դրած է: Վատրիոյ կայսրը, որ ընկալեց բաւականապէս կրցող ջրէն էր, եթէ իրեն պարծանք մը կը համարի փառաց ժառանգութիւնը՝ որ իւր աղքատութիւնը զիպուածոց ձգեց իրեն, բայց և այնպէս բան մը զանց չըրաւ որպէս իւր կայսերական աթոռը երբեք առհասարակ մը ըլլայ խաղաղութեան և անց որբութեան փառն ամենայն աշխարհի: ...

«Գաղղիան և Սեպիոյ արժան չեն համարիր զիրենք պաշտպանելու ընդդէմ սողաւորացը զոր կրնէն անոնց, քանզի անոնք մահմէտականութիւնը չեն պաշտպաներ ընդդէմ Ֆրանսոյ օրթոտոքս կրօնին, այլ օսմանեան երկիրը կը պաշտպանեն ընդդէմ Ռուսիոյ տիրապետութեան փառագանացը: Վրոնք կերթան ի Ռուս բառոսն ներքին համադմամբ, թէ իրենց զօրաց ներկայութիւնը այն տեղ պիտի ջնջէ նախապա-

շարունակէր արդէն շատ տկարացած, որ տալ կաւին կրթութեան Վարձարագոյն Վրան հպատակաց զանազան դասերը, և նոյն նախապաշարմները չեն կրնար նորոգուիլ, բայց միայն եթէ Վեհապետը կրնէն եղած հրաւերը՝ աղագց մէջ աւտելութիւն գրգռելով և ապստամբական խռովութիւն պատճառելով ի դերը հանելու ըլլար օգոստոս փառ Վատրիւն Վեճիմ Վատրիոյ մարդասիրական նպատակները:

«Իսկ մեր անկեղծաբար կը հաւատամք, թէ նպատաւորաց ըլլալով Ռուսքատանի, աւելի օգտակար պիտի ըլլամք քրիստոնէական կրօնին, քան զայն կառավարութիւնը, որ իւր աշխարհական իշխանասիրութեան գործը մը կրնէ ըզբրիստոնէական կրօնը: Ռուսաստանը ուրիշներուն յանդիմանութիւն ընելով կը մոռնայ, թէ ինքը ամենեւին ի գործ չընէր իւր երկրին մէջ փառն աղանդաւորաց որ տէրութեան դաւանութիւնը չունին, կրօնական թոյլութեան մը որ հաւասար ըլլայ Վարձարագոյն Վրան ներդրամը տէրութեանը, զոր իրաւամբ կրնայ պատիւ համարիլ իրեն: Ռուսաստանը նուազագոյն կը զննէ եռանդ ցուցնելով փառն Ֆրանսոյ կրօնին իւր սահմանագիծերէն դուրս երկրին մէջ և առաւել քրիստոնէական տէր փառն օրթոտոքս կը թոնին իւր երկրին մէջ, աւելի շատ հնազանդութիւն ցուցուցած ըլլար պիտի Վրիստոսի օրինացը: զոր յօդուածիւն կրկնէ իրեն այնքան աղագական: ...

«Վրդ օրագրոյն մարտի 5 թուոյն մէջ ըստ նոր տումարի՝ հետեւեալ յօդուածը կրկնողովք:

«Վարդի օսմանեան գետպան վեհապետը Վեճի փառն երէկ իւր այցելութեամբը պատուեց զՎատրիոյ գաղղիոյ հիմնեալ հանգուցեալ Ռուսիոյ Վատրիոյ, և յանձնեալ ի նման Վատրիոյ թարեան բարի կրօնաւորաց տեսչութեանը: Վեճի գետպան իւր բարձր աստիճանին արժանաւոր յարգութեամբ ընդունուեցաւ պատուելի Վեճի օրթոտոքս վերապետին, որ ընկերակցեալ էր միւս վարժապետներէն և իրենց վաթսուս աշակերտներէն, ամենքն ալ շայ և հպատակ օսմանեան տէրութեան Վեճի վաթսուս վառն բարեացակամ ուշադրութեամբ մանրամասն տեղեկութիւններ ստացաւ այս պատուական հիմնադրութեան վրայ: Երբ պատիւ կրնէ թէ հիւրընկալ երկրին և թէ ուսումնասէր օտարականաց: Վաղեմի աշակերտացմէ կը գաղղիադէն ընդուաւ յարգանաց խօսքեր ուղղեց առ Վեճի գետպան և այս բարեպատեհ առթիւ շնորհաւորեց զՌուսքատանը յանձն իւր երեսփոխանին որ ի Վարդի, փառն համակարգութեանց որ կը ծագին բոլոր արեւմուտքի մէջ օսմանեան արդար իրաւանցը համար: Վեճի փառն խիստ բարեհաճ սիրով համառօտ պատասխան մը տուաւ և հարցուց անունները այն աշակերտաց որ երեւելի հանգիստացած են իրենց բարի ընթացքով և ուսմանց յաջողակութիւն, խոստա-

գան և ըստ մեծի մասին հայրապետներէն զըրուած են: Այլ և ամենախոհեմ սահմանադրութեամբ: Հրամայեցին որպէսզի թոյլ չտրուի մէկու մը ձգել արեւելեան երկրներ, առանց հրաման ստանալու ծայրագոյն քահանայապետին Վանդի գիտելն անոնք թէ Վրիստոսի անտրստ հարսը այնպիսի օրանցէին զանազանութեամբ մը կորուսել, որ միութեանը չվնասէր, թէ Վրիստոսի եկեղեցին պարփակեալ չըլլալով նահանգաց սահմաններու մէջ, կը զգուշացնէ ժողովութեանը, ամէն աղբերը և մարդիկը, որ կը համաձայնին հաւատոյ միութեանը մէջ, թէ և տարբեր են սովորութիւններով, լեզուով և ծէսերով, որոց հաճութիւն տուած է հոգովեական եկեղեցին, որ մայր ու փորձապետ է աւմէն եկեղեցեաց: Այս բանը աղէկ ծանցեալ փառաւոր յիշատակաց արժանի Վրիգոր Վեճի տասաներորդ մեր նախորդը, ուստի իւր հովուական հսկողութիւնը և խնամքը Վաղեմի աղգին վրայ դարձնելով, որոնք յունածէս հոգմեալաւան (քաթոլիք) են ու Վրանսիրականիս կրօնական, բաժնաբեկ և միութեանց զանոնք ու ևս առաւել հաստատելու համար զերենը հոգմեական հաւատոյ մէջ, խորհեցաւ յունածէս եկեղեցական նուիրապետութիւն մը հաստատել անոնց համար: Բայց այն բանը՝ զոր մեր նախորդը, ի պատճառաւ գիտաւոր ժամանակաց և պարագայից չի կրցաւ փոփոխեալ վախճանին հասցնել, մեր, ու արժանապատիւ եղաւ, ոչ տակաւ միութեամբ կատարելով: Ըստ մեծի մասին: Վայց նախ և առաջ՝ որպէս և վայել է, զսահմանիւն և փառը կը մատուցանեն մեր շօրն սղորմութեանց, որուն երկնաւոր

օգնութեամբը շնորհուեցաւ մեզ կատարել այս գործը: Երբ կը յուսամք թէ հոգմեական հաւատոյն աւանդը և այն աղբին հոգեւոր ամենալից օգտին նպատաւոր պիտի ըլլայ: Վայց յայտնեց կրկնով մը զորքին մեր ի Վրիստոս, զՎրանսիրականիս Վատրիոյ կայսրն, առաքելական թագաւորն Վեճի վրայ, Վեճի միայն, որ այս բանին համար ոչ միայն աղագց զեղաւ, այլ հոգ և խնամք տարաւ և այն ամէն բանը ի գործ դրաւ, որ կրնար սպասել ամենաբարեպաշտ և հաւատոյ յառաջադիմութեան փոյթութեանը իշխանէ մը: Վախճապէս առանց գովութեան չեմ կրնար ձգել Վեճի վրայ եպիսկոպոսը, որ մեծապէս աշխատեցաւ փառն յառաջադիմութեան այսպիսի փրկաւոր գործը մը, և որ խիստ յարմար է հոգմեական հաւատոյ միութեանը հաստատուն պահելու: Ուստի ձեր կարգէն օմանց կարծիքը, արժանապատիւ եղաւ, որ մեզ հարցուեցաւ պէս, որոց այս ծանրակիւ գործոյն խնամով ընտելութիւն յանձնեցինք, անոնց խորհրդով հիմնադրեցինք երկու յունածէս հոգմեական եպիսկոպոսական աթոռներ մէկը՝ Ուկրէն քաղաքը (թէ մէջ պանթիւն մէջ, և միւսը՝ ի Վայաքաղաքն (Վրանսիրականիս) իշխանութեանը մէջ, և Վրանսիրականիս եկեղեցեայ օգնականները սահմանեցինք զանոնք, այս եկեղեցին շատ ժամանակէ հետեւ եպիսկոպոսական աթոռ է, և մօտօրէս Վրանսիրականիս եպիսկոպոսութեան տիրոջով գարգարելով, բարձրացուցինք զայն ի պատիւ և յիշատակութիւն մեծապատիւական աթոռոյ: Վայց ի նոր հաստատուած այս երկու եպիսկոպոսական աթոռներէն, հրամայեցինք նախ որ Վեճի ա-

րտաքին յունածէս եկեղեցին ևս Վեճի վրայ արքեպիսկոպոսութեանը բաժնուելով: Վրանսիրականիս եկեղեցեայ ներքեւ գործի իրեն ուրիշ օգնական եկեղեցի մը: Զեմք երկրային, արժանապատիւ եղաւ, թէ Վրանսիրականիս եկեղեցեայ նահանգաց հաստատութեամբ, Վրանսիրականիս մէջ յուսած հոգմեական Վաղեմի աղգը՝ առաքելական աթոռոյն այս նոր բարեկարգութեամբ պատուեալ ըլլալով, աւելի սերտ կապով մը անոր հետ պիտի կապուի, և Վրիստոսի հօտին այն մօտը աւելցնելով իւր հոգմեաց թիւը, և այս հովիւները իրենց պաշտօնին համեմատ հսկելով և մեր խնամքը ևս յաւելցնելով անոնց վրայ, ապահով և պաշտպանութեամբ պիտի մնայ հերձուածողաց խարդախութիւններէն և դարաններէն, որոնք բարեպատեհ առթիւ մը չեն փախցնէր այս սուրբ Վեճի հարգութեան խորհուրդը հաւատացեալները և զիրենք յաւիտենական կորստեան անդունդը ձգելու: Այլ իցէ թէ ամենաոգոսն Վատրիոյ բարեհաճեցին իւր շնորհաց լուսովը ուսուցիչ հերձուածողաց մարդութեան մէջ ապրողները, որ գիմէն հոգմեական եկեղեցեայն ծոցը: Երբեք ամենքն ալ հաւատոյ միութեան մէջ գանուելով մէկ մարմին կազմեն ի Վրիստոս, խաղաղութեան կապով միութեանը պահելով: Այս բանին մեծապէս կրփափաքեմք մի և նոյն ջերմեական բաղձանքով զոր ունիմք փառն փրկութեան հոգեւոյ: և կաղաչեմք զՎրանսիրականիս, որ միայն ինքը կարող է զարմանալիք ընել, կատարել զգործն զոր իւր զօրութեամբը սկսաւ: Վատրիոյ օրագրոյն այս ծանցին վրայ ըրած վերջին խորհրդածողութիւնը հիւսիսաւ լուսով է:

